

PIRMOJI MAGIJOS PRAKTIKA MOKSLEIVIŲ GYVENIME: DVASELIŲ KVIETIMAI

DOVILĖ KULAKAUSKIENĖ

Straipsnio objektas – dvaselių kvietimų, kaip vienos iš magijos praktikų, raiška moksleivių subkultūroje.

Darbo tikslas – aprašyti dvaselių kvietimų ritualą, išanalizuoti jo struktūrą ir prigimtį. Tyrimo metodai – lyginamasis istorinis, struktūrinės analizės.

Žodžiai raktai: magija, moksleivių subkultūra, dvasios.

Dvaselių kvietimai¹ – tai maginė praktika, kurios seanso metu, siekiant patenkinti ritualo dalyvių poreikius, tiesioginiam kontaktui kviečiamos mitinės būtybės. Dvaselių kvietimų prigimtį galima paaiškinti Jürgeno Kuberskio magijos apibūdinimu, kad „joje slypi mintis, jog kosmosas sudarytas iš energijų bei apgyventas dvasinių būtybių, kurias žmogus, žinodamas slaptus dėsningumus, gali kontroliuoti, kad pasiektų norimą rezultatą“ (Kuberski 1996). Lietuvos žmonių pasaulėvaizdyje dvasios visada turėjo savo vietą. Jos nuo mažens supo žmogų tiek namų, tiek lauko erdvėje. Lietuvių kultūroje žinoma nemažai tikėjimų, susijusių su įvairiomis dvasiomis ir jų santykiais su žmogumi. Antroje XX a. pusėje marksistinė ideologija aršiai neigė dvasių buvimą, tačiau kaip tik tuo metu tikėjimas jomis išplito moksleivių subkultūroje. Vienas ryškiausių šio tikėjimo pasireiškimo būdų yra dvaselių kvietimai. Ši magijos praktika yra labai panaši į spiritizmo ritualą. Juos sieja toks pat požiūris į galimybę išsikviesti dvasias, ritualo atlikimo laikas ir erdvė. Kartais net sutampa abiejų šių magijos praktikų ritualuose kviečiama dvasia. Tačiau iš esmės dvaselių kvietimai – tai visiškai savarankiškas magijos praktikavimo būdas, būdingas XX a. pabaigos ir XXI a. pradžios moksleivių subkultūrai. Dvaselių kvietimai yra pačių moksleivių sumanyta savirealizacijos priemonė, paremta transcendentinio pojūčio poreikiu. Ritualo metu mitologizuojama moksleivį supanti aplinka. Ji įveda moksleivį į *kitokį* pasaulį ir leidžia išgyventi transcendencijos potyrį.

Dvaselių kvietimai šiame straipsnyje analizuojami remiantis lauko tyrimų metu autorės ir Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros studen-

---

¹ Terminas sukurtas straipsnio autorės.

tų surinkta medžiaga. Etnografinių ekspedicijų metu² autorės apklausti 1342 pateikėjai (iš jų 881 moksleivis). Šie ilgalaikiai ir nuoseklūs tyrimai padėjo nustatyti bendrą magijos vartojimo situaciją, susidariusią Lietuvoje XX a. viduryje–XXI a. pradžioje, ir jos įtaką bręstančios asmenybės pasaulėvaizdžiui. Tirdami dvaselių kvietimų išraiškas moksleivių subkultūroje, atsižvelgiame ir į kitas vaikų bei paauglių praktikuojamas magijos formas.

Tyrinėjimai

Moksleivių magija, kaip ir visas šiuolaikinis moksleivių folkloras, lietuvių tyrinėtojų menkai tirta. Šiai temai skirtų darbų kiek padaugėjo tik XX a. pabaigoje. 1993 m. žurnale „Liaudies kultūra“ Liudvikas Giedraitis pateikė keletą XX a. antroje pusėje tarp vaikų plitusių burtų pavyzdžių (Giedraitis 1993). Leonardas Sauka (2002), Povilas Krikščiūnas (2004) ir Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė (2003) pristatė internetu ir mobiliojo telefono žinutėmis platinamus „laimės laiškus“ kaip vieną iš moksleivių magijos praktikų. Mitinės būtybės raganos raiška XX a. pabaigoje moksleivių subkultūroje išsamiai aptarta 1997 m. Šiaulių universiteto Lietuvių literatūros katedros surengtoje mokslinėje konferencijoje „Ragana lietuvių kultūroje“. Jos pranešimų pagrindu tais pačiais metais buvo išleistas straipsnių rinkinys „Ragana lietuvių kultūroje“.

Lietuvoje šiuolaikinis moksleivių folkloras pradėtas rinkti tik XX a. pabaigoje. Pirmieji dvaselių kvietimų atvejai užfiksuoti XX a. paskutiniame dešimtmetyje³, tačiau išsamesnės mokslinės analizės dvaselių kvietimai dar nesulaukė. Tik G. Skabeikytė straipsnyje „Kodėl dramblio akys raudonos?: (Dabartinio vaikų folkloro ypatumai)“ analizuodama šiuolaikinį lietuvių vaikų folklorą trumpai pristatė šiuolaikinius vaikų burtus, tarp jų ir dvaselių kvietimus (Skabeikytė 1998: 13–16).

Amerikos šiuolaikinio vaikų folkloro tyrinėjimuose į dvaselių kvietimus dėmesys buvo atkreiptas dar XX a. aštuntame dešimtmetyje. Vieni pirmųjų glaustai pristatę ir pateikę keletą Kruvinosios Merės ritualo pavyzdžių buvo Meri ir Gerbertas Knappai (1976). Kiek išsamiau šį ritualą aptarė folkloristė Dženet Langlois (1978), Saimonas Dž. Bronneris (1988) ir Alanas Dundesas (Дандес 2003: 231–234).

Moksleivių magijos praktikas ir jų atspindį moksleivių pasaulėžiūroje gana išsamiai tyrė rusų mokslininkai. Jie nuo XX a. pradžios vaikų subkultūrą išskyrė kaip atskirą tyrimo objektą. Daugiausia moksleivių praktikuojamoms magijos formoms skirtų tyrinėjimų atlikta XX a. pabaigoje. Rusijoje pirmasis dvaselių kvietimus (*вызывание*) pristatė ir detaliai išanalizavo A. Toporkovas (Топорков 1998). Reikšmingos ir leidinio „Русский школьный фольклор: От «вызываний» Пиковой дамы до семейных рассказов“ sudarytojo A. Belousovo pastabos (Белусов 1998: 13).

² Vyko 1998–2004 m., jų tema – „Magijos raiška XX a. pab.–XXI a. pr. lietuvių kaimo ir miesto bendruomenėse“.

³ Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros archyve pirmieji dvaselių kvietimai užfiksuoti 1996 m. Tai etnologijos specialybės studentės Jūratės Šlekonytės (g. 1974 m.) užrašyti vaikystės prisiminimai (VDU ER 125/37).

2002 m. Maina Čerednikova, nagrinėdama moksleivių folkloro ir mito santykį, dvaselių kvietimų analizei paskyrė vieną skyrių (Чередникова 2002: 65–76).

Nors Rusijoje pirmieji straipsniai apie dvaselių kvietimus pasirodė tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje, tačiau juos užrašinėti pradėta dar XX a. aštuntame dešimtmetyje. (A. Toporkovas pažymi, kad tuo metu dvaselių kvietimus praktikavo tik miesto moksleiviai; Toporkov 1998: 16.) Remiantis apžvelgta archyvine medžiaga ir straipsnio autorės asmenine patirtimi, galima daryti prielaidą, kad tiriamą magijos praktika Lietuvoje išplito tuo pat metu kaip Rusijoje ir Amerikoje – apie XX a. aštuntąjį dešimtmetį. Tikėtina, kad dvaselių kvietimai sparčiai plito tarp skirtingų tautybių vaikų per sąjunginės reikšmės pionierių ir sporto stovyklas, sanatorijas ir kitas moksleivių susibūrimo vietas. Sunku nustatyti, kada ir kokioje vietovėje ši magijos praktika susiformavo, tačiau surinkti empiriniai duomenys rodo, kad dvaselių kvietimai, nors ir labai panašūs į Rusijoje paplitusius, Lietuvoje turėjo tam tikrų etninių bruožų – skyrėsi kviečiamais personažais, ritualo eigos elementais ar net pačiais dvaselių kvietimo būdais. Dvaselių kvietimai 1990–2005 m. buvo praktikuojami visoje Lietuvoje, tiek miestuose, tiek kaimo vietovėse.

Plitimo būdai

XX ir XXI amžių sandūroje gerokai padidėjęs domėjimasis magijos raiška paskatino žiniasklaidą periodiškai pristatinėti vieną ar kitą magijos praktiką. Tokiu būdu informacija apie magijos fenomeną plačiai pasklido tarp Lietuvos gyventojų. Suaugusieji, diskutuodami apie kai kurias magijos praktikas ar net jas išbandydami, perduodavo vaikams pirmąsias žinias apie magijos reiškinį. Be to, laikydamiesi tradicijų, suaugusieji net mažiems vaikams dažnai dovanodavo įvairių daiktų, suteikdami jiems maginės apsaugos ir sėkmės funkciją. Gauta informacija tam tikrame amžiuje perauga į poreikį savarankiškai išbandyti magijos veiksmingumą realiame gyvenime. Dažniausiai tai atsitinka vaikui pradėjus lankyti mokyklą, kai susidaro palankios sąlygos pasidalyti patirtimi su bendraamžiais, įgyti naujų žinių ir kartu įveikti savo baimes.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, mokyklose pradėta aktyviai populiarinti etninę kultūrą. Laikantis mokymo programų, aptariamos lietuvių stebuklinės pasakos, mitologinės sakmės, taip pat padavimai ir tradiciniai kalendoriniai burtai. Kaip pažymi Virginija Karalienė, „tautinė mokykla atvėrė galimybę nuosekliau ir giliau pažvelgti į mitologijos būtybes, tikėjimą ir papročius“ (Karalienė 1997: 50). Visa tai žadino 6–14 metų moksleivių smalsumą domėtis mitiniu pasauliu, geriau pažinti jo reiškinius ir patiems dalyvauti šiuolaikinių mitologinių pasakojimų kūrimo procese. Tai lėmė dvaselių kvietimų fenomeno išplitimą, formų kaitą ir personažų įvairovę⁴.

Pagrindinis dvaselių kvietimų plitimo būdas – horizontalusis perdavimas. Pasakojimai apie šią magijos praktiką bei instrukcijos, kaip atlikti patį ritualą, yra išskirtinė pačių mokinių perduodama informacija. Mokykloje, kieme ar net interneto

---

⁴ Pavyzdžiui, Kauno pradinė mokykla „Varpelis“ vykdė tarptautinį projektą, kurio metu apie išivaizduojamas antgamtinės būtybes (kaukus, dvaseles, aitvarus, bildukus) vaikai kūrė įvairias sakmes, iliustravo kalendorių, piešė šiuos personažus.

diskusijų svetainėse moksleiviai nuolat dalijasi savo patirtimi ir dvaselių kvietimo ritualo metu patirtais išpūdžiais ir taip skatina jo praktikavimą. Ši magijos praktika labai dinamiška. Periodiškai keisdama ritualo atlikimo formas, ji vis atsinaujina ir neperasdama populiarumo sparčiai plinta tarp Lietuvos moksleivių.

Ritualo dalyviai

Rusų kultūroje dvaselių kvietimo reiškinys aptinkamas tarp 9–12 m. mokinių (Топорков 1998: 21). Lietuvoje atliktų tyrimų duomenys rodo, kad XXI a. pradžioje lietuviai vaikai dvaselių kvietimais pradeda domėtis ir juos praktikuoti nuo 5–6 metų. Galime spėti, kad šio amžiaus vaikų grupėse ritualas dažniausiai atliekamas padedant vyresniems broliukams ar sesutėms, tačiau jau pradinėse klasėse vaikai tai daro savarankiškai. 7–11 metų vaikai – pagrindiniai šios magijos praktikos ritualo dalyviai. Dvaselių kvietimai yra ta magijos forma, kuri labiausiai atitinka pradinių klasių mokinių psichologinę brandą ir asmeninius poreikius. Tokio amžiaus vaikai dar neskiria tikrovės nuo fantazijų, todėl toks reiškinys, kaip dvaselių kvietimai, jiems yra parankus savo poreikiams tenkinti. Kaip pagrindinį tikslą, būdingą visiems dvaselių kvietimo ritualams, išskirtume norą įsitikinti / paneigti, kad dvaselės egzistuoja. Kai kurie dvaselių kvietimai turi konkretesnius tikslus: sužinoti ateitį, įsigyti kokį nors daiktą, užsitikrinti tam tikrus žmonių tarpusavio santykius, prisijaukinti dvasele. Tačiau yra ir kita šio reiškinio populiarumo priežastis. A. Belousovas teigia, kad dažniausiai dvaselės kviečiamos ne dėl asmeninės sėkmės ar ateities nusakymo, bet paprasčiausiai todėl, kad mokinys nori priblokšti aplinkinius magijos meno išmanymu ir parodyti savo pranašumą prieš kitus (Белусов 1998: 13).

Amerikoje, kaip ir Lietuvoje, pradinių klasių moksleiviai yra pagrindiniai dvaselių kvietimų ritualo dalyviai.

Paaugliai (12–14 metų), nors vis dar mėgina kviesti dvaseles, pradeda smarkiai abejoti šios magijos praktikos realumu. Jie bando ieškoti materialaus šio reiškinio veikimo paaiškinimo:

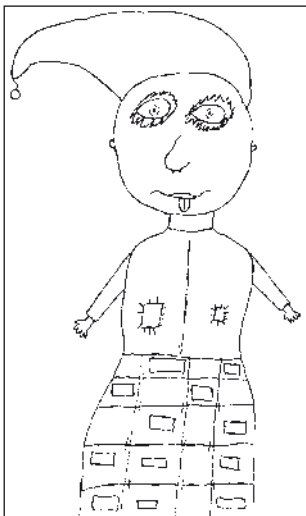
klausėm fizikos mokytojos, kaip čia gaunasi (su flomasteriais), tai sakė, kad čia kažkokia trauka yra, todėl taip pasidaro. Nuo rankų kažkokia trauka pasidaro VDU ER 954/16.

Jaunuoliai dvaselių kvietimais jau nebetiki ir jų nepraktikuoja.

Genezė

Dvaselių kvietimais vadinamų magijos praktikų pagrindu laikome tikėjimų namų dvasiomis, merginų Kūčių burtų su veidrodžiais ir šiuurpių⁵ sintezę. Bendravimo su namų dvasiomis galimybės idėją ir ritualo orientaciją į sėkmę moksleiviai perėmė

⁵ Leksemą *šiuurpės* pirmasis pavartojo literatūrologas Algis Tamulionis (Kazlauskienė 1996: 7). Išsamiau šią definiciją pristatė G. Skabeikytė: „*šiuurpės* – šiuolaikinis pasakojamosios vaikų tautosakos žanras, labiau paplitęs tarp miesto vaikų. Tai istorijos apie mirtį – paslaptinę, sukrečiančią, dažnai nemotyvuotą. Jomis siekiama sužadinti baimės emociją – ją išgyvendami, vaikai jaučia savotišką pasitenkinimą“ (Skabeikytė 1998: 14).

Iškviestas nykštukas
*Piešė Klaipėdos prad. m-klos
„Nykštukas“ 3 kl. mokinė, 2004*

iš senųjų tikėjimų aitvarais, kaukais ir kitomis namų dvasiomis. Svarbiausias moksleivių praktikuojamų dvaselių kvietimų tikslas buvo ne tradicinis ūkinės sėkmės užtikrinimas (kaip saktmėse), bet jiems suprantamesnis ir artimesnis norų išsipildymas. Orientacija į norus yra nurodoma daugelio dvaselių kvietimo ritualų aprašymuose.

Kurdami naujus dvaselių kvietimo būdus, mokiniai panaudojo lietuvių tradicijoje gerai žinomų žiemos laikotarpio meilės burtų su veidrodžiu pagrindinius eigos elementus ir ritualo atlikimo priemones, ritualo personažus ir tikslus pakeisdami labiau reikšmingais vaiko amžiui (pvz., prašo nykštuką / naminuką / Pikų damą, kad padėtų susitaikyti su drauge, kad mama nepyktų, kad tėvai nupirktų lėlę, dviratį ir pan.). Dvaselių kvietimų ir kalendorinių vedybinių burtų sąsajas pastebėjo ir rusų tyrinėtojas A. Toporkovas. Jis teigia, kad merginų vedybiniais burtams, kaip ir dvaselių kvietimams, yra būdinga baimės atmosfera. Šio autoriaus pastebėjimuose apie merginų vedybinius burtus su veidrodžiu randame ir tiesioginių lietuvių dvaselių kvietimų atitikmenų. Abiem atvejais, kai pasirodo rūpimas asmuo (tradiciskai – būsimas vyras, šiuolaikiškai – Pikų dama), reikia būtinai uždengti veidrodį, kad neatsitiktų kas negero (Топорков 1998: 22).

Iš šiurpių į dvaselių kvietimus moksleiviai perkėlė kai kuriuos personažus ir gąsdinimo būdą: dažnai dvaselių kvietimų pristatymas pasibaigdavo galima pavojinga ir tragišką baigtį numatančiais pasakojimais, labai primenančiais šiurpes.

Reikia nueiti į vonią (ten turi būti veidrodis), pasiimti žvakių, [jas] užsidegti. Po to pasiimti knygą ir skaityti ją. Nereikia uždegti šviesos. O po to skaitai, skaitai, ir iš to veidrodžio išeina kažkokia tai ranka ir sako: „Ko nori?“ Ko nors paprašai, tada ta ranka sako, kad „niekam nesakyk, kad taip buvo“. Bet jeigu pasakai, tada nusmaugia VDU ER 83/37.

Dvaselių pavidalai

Šiurpių personažai velnias, Pikų dama, juodoji ranka, raudonoji boba, baltoji moteris sudaro pirmąją kviečiamų dvaselių grupę. Šios numanomos dvaselės moksleivių įvardijamos kaip ypač pavojingos, todėl nevalia per arti jų prisileisti. Iš šių personažų dažniausiai kviečiama Pikų dama ir velnias. Pikų dama (juodoji dama), velnias dvaselių kvietimuose yra fiksuojami nuo kalbamojo reiškinių atsiradimo pradžios (XX a. septintojo–aštuntojo dešimtmečio) iki atlikto tyrimo pabaigos (2005 m.). Kaip pažymi A. Belousovas, šiuolaikinis požiūris į Pikų damą rodo mito kūrimo potencialą moksleivių subkultūroje. Vaikams Pikų dama yra pati tikriausia mitinė būtybė, su kuria bendravimas pasidaro ypač įmanomas ritualinėje dvaselių kvietimo aplinkoje (Белусов 1998: 12). Panašią reikšmę lietuvių moksleivių mi-

tologijoje turi velnias ir mirtis (giltinė)⁶, dažnai pasitaikantys moderniajame vaikų folklоре. Šiai dvaselių pavidalų kategorijai priskirtume ir amerikiečių moksleivių kviečiamą dvasią Kruvinąją Merę. Jos elgesys ir išvaizda vaikų apibūdinama panašiai kaip Lietuvoje gerai žinomos Pikų damos.

- Miršta žmogus, išskvietęs Pikų damą
 – Tu mirsi, kad mane išskvieteit.
 – O ne!
 – Atsargiai, pone.

Piešė Klaipėdos vid. m-klos „Aukuras“ 5 kl. mokinė, 2004

Kitokių moksleivių kvieštų dvaselių pavidalų (pvz., kaukučių) atitikmenų galima rasti lietuvių mitologinėse sakmėse apie kaukučius ir krasnoliudkus⁷. Šiose sakmėse aprašomi visokie žmonių namuose gyvenantys ir dirbantys maži žmogučiai (nykštukai, krasnoliudkai), įvairūs jų susidūrimai su žmogumi. Galima daryti prielaidą, kad šie sakmėmis virtę tikėjimai yra paveikti rytų slavų ir vokiečių tikėjimų, kuriuose gausu įvairių namų dvasių (naminukų, nykštukų ir pan.)⁸. Šie personažai būdingesni minėtų tautų folklorui nei lietuvių tradicijai. Lietuvių sakmių

⁶ Šie personažai gerai žinomi ir lietuvių mitologinėse sakmėse; žr. Bronislavos Kerbelytės „Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo“ 3-iojo tomo skyrius „Mirtis / Giltinė“, „Velnias“ (KLPTK 3 79–82, 248–282).

⁷ Žr. „Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo“ 3-iojo tomo skyrių „Namų dvasios“ (KLPTK 3 159–160).

⁸ Žr. Ingridos Korsakaitės straipsnį „Nykštuko įvaizdis lietuvių vaikų knygų iliustracijose“ (Korsakaitė 2004) ir enciklopedinio leidinio „Славянская мифология: Энциклопедический словарь“ įvado skyrelį „Демонические персонажи нижней мифологии“ (Толстая 2002: 5).

variantai dažniausiai yra užrašyti šalies paribuose (Varėnos, Ignalinos, Švenčionių apskrityse, taip pat germanizacijos įtaką patyrusioje vakarų Lietuvoje; KLPTK 3 159–160); tai iš dalies patvirtina tokias prielaidas. Nepaisant neaiškios sakmių etnokultūrinės kilmės, užrašyti pavyzdžiai rodo, kad Lietuvoje tikėjimai nykštukais ir į juos panašiomis dvaselėmis XX a. pradžioje buvo žinomi. Šios rūšies mitologinių sakmių yra užrašyta iki 1970 metų, bet vėliau jų jau neužfiksuojama (nežinia, ar jų niekas nebeatsimindavo, ar tiesiog apie jas daugiau nebuvo klausinėjama). Nemažai XX a. pabaigoje moksleivių subkultūroje atsiradusių kviečiamų dvaselių personažų yra labai artimi aprašytų sakmių antipodams⁹. Tai nykštukai, kaukučiai ar kiti į juos panašūs veikėjai, respondentų nuomone, besielgiantys kaip vaikai: jie gali išdykauoti ir vartyti viską, kas juos supa, ar tiesiog žnaibytis, o jeigu panorės – gali būti draugiški ir išpildyti vieną ar kelis vaikų norus.

Kaip pakviesti nykštuką. *Ateiti į tamsą, vienas vaikas turi atsiremti į sieną, kitas stovėt. Kuris stovi, turi susidėti rankas (kaip maldai) ir sakyti 8 k[artus] „blondine grandine“, ir virš atsirėmusio galvos pasirodo nykštukas. Pasirodo visados – šešėliai nešešėliai, bet matosi apie 1 metrą, mergaitės su languotais sijonais, o berniukai su languotom kelnėm, nosys kaip bulvės, nieko nedaro, kai išėini – išnyksta. Kviestis patikdavo – prie kiekvieno žmogaus būdavo kitoks VDU ER 958/2.*

Lyginant Lietuvoje surinktą medžiagą su rusų tyrinėtojų pateikiamais duomenimis pastebėta, kad rusų mokiniai kviečiasi labai panašias dvasėles kaip ir lietuviai. Tik rusų dvaselių kvietimuose kartais atsiranda undinėlės, naminis (*домовой*), Baba Jaga ir kitokie tradiciniai rusų folkloro personažai (Топорков 1998: 17).

Trečioji moksleivių kviečiamų dvaselių grupė – iš knygų, animacinių ar vaidybinių filmų atėję personažai: smurfai (iš animacinių filmų), Fredis Kriugeris (iš vaidybinio filmo „Košmaras Guobų gatvėje“), Alisa (iš pasakos „Alisa Veidrodžių karalystėje“). Šie personažai yra autorinės kūrybos rezultatas. Dvaselių kvietimuose jie perima tradicinių mitinių veikėjų elgesio normas ir iškvietimo būdus.

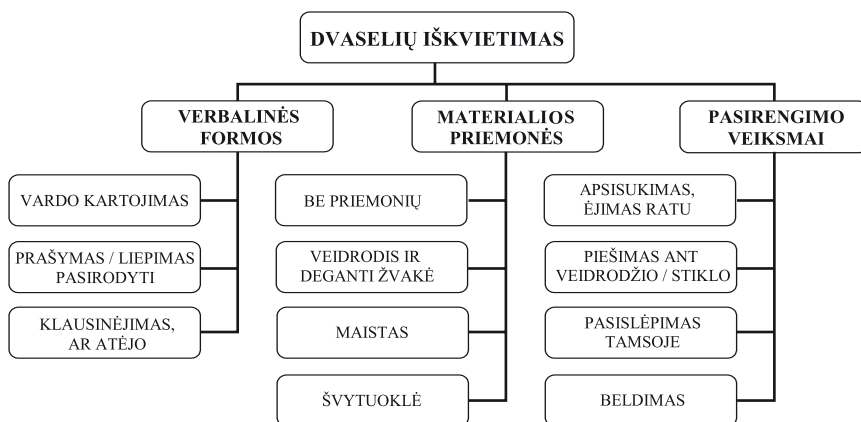
Dvaselių kvietimų ritualo elementai

Pagal ritualo dalyvių skaičių dvaselių kvietimus skirstome į *individualius* ir *porinius*. Praktikoje dažniausias individualus dvaselių kvietimo būdas, kai ritualą atlieka vienas asmuo (kiti gali tik stebėti). Dvaselių kvietimo ritualui būdinga baimės atmosfera skatina atlikėją ieškoti „palaikymo komandos“, todėl dažnai šalia pagrindinio veikėjo būna ir keletas draugų, kurie padeda ritualo atlikėjui nugalėti baimę. Dvaselių kvietimai, iš esmės dažnai būdami individualaus pobūdžio, vis dėlto atlieka bendruomeniškumo funkciją, kai kartu išgyventas baimės jausmas suvienija ritualo dalyvius, o jo lyderiui padeda parodyti draugams savo išskirtinumą. Dvaselių kvietimų ritualą sudaro šie elementai: *dvaselių iškvietimas, kontaktas* ir *ritualo užbaigimas*.

⁹ Šį terminą vartoja B. Kerbelytė (žr. KLPTK 1 15).

Iškvietimas. Tiriant dvaselių kvietimus pastebėta, kad daugiausia skirtingų priemonių ir atliekamų veiksmų naudojama dvaselių iškvietimo metu. Nors dvaselių iškvietimo formos nuolat kinta ir galime rasti nemažai šio reiškinių variacijų, tačiau visus iškvietimus galėtume skirstyti pagal ritualui atlikti naudojamas materialias priemones, verbalines formas ir specifinius pasirengimo veiksmus. Šie veiksniai lemia ritualo išskirtinumą ir leidžia juos skirstyti į tam tikras grupes (žr. schemą).

Pagrindiniai dvaselių iškvietimo veiksniai

Klasikinio spiritizmo ritualo pradžioje, kviečiant mirusio žmogaus dvasią, yra kartojamas jo vardas, prašoma pasirodyti, o paskui klausiama: „Ar tu jau atėjai?“ Dvaselių kvietimuose dėl ritualo supaprastinimo visos trys verbalinės kvietimo formos yra išskaidytos ir vartojamos atskiruose dvaselių kvietimų ritualuose: vienuose tiesiog kartojamas dvaselės vardas, kituose prašoma / liepiama pasirodyti, trečiuose iš karto klausiama: „Dvasia dvasia, ar tu atėjai?“ Šios verbalinės kvietimų formos yra nepastovios ir dažnai keičia viena kitą, todėl negali būti laikomos dvaselių kvietimo būdų nustatymo pagrindu.

Pasirengimo veiksmai yra pastovesni, tačiau taip pat gali būti panaudoti įvairiuose, kartais aiškiai skirtinguose dvaselių kvietimų variantuose, todėl, skirstant dvaselių iškvietimų variantus į atskiras grupes, didžiausias dėmesys buvo kreipiamas į ritualui atlikti naudojamas materialias priemones ir su tuo susijusį ryškesnį paties vyksmo išskirtinumą.

Pirmasis iškvietimo būdas – paprastieji iškvietimai. Jų metu moksleiviai beveik nenaudoja papildomos atributikos. Šiuos iškvietimus, kaip teigia pateikėjai, dažnai lydi ir tam tikri pasirengimo veiksmai: apeiti apie kėdę tris kartus, tris kartus apsisukti ir panašiai. Galime spėti, kad šie papildomi veiksmai reikalingi tam, kad atliekantis ritualą moksleivis įeitų į transą (besisukant ratu apsvaigsta galva) ir lengviau patikėtų atliekamo ritualo veiksmingumu. Kaip būtina sąlyga moksleiviai nurodo ritualo laiką – naktį:

Naktį vidury miško atsistot ir šaukt: „Velniai, aš noriu jus nužudyti!“ Tada tai jau pradės skraidyti aplink visokios dvasios, mirusiųjų vėlės VDU ER 92/11.

„Bijau jūsų!“ Dvaselių kvietimų ritualas
Piešė Klaipėdos vid. m-klos „Aukuras“ 3 kl. mokinė, 2004

ant veidrodžio lūpų dažais nupiešiamos kopėčios arba jis visas ištepamas dantų pasta / pomidorų padažu / batų tepalu (tai priklauso nuo to, ką nori pamatyti, – dvasią ar tik jos paliktas pėdeles). Paskui garsiai kviečiama pati dvaselė. Kai ji pasirodo, galima klausinėti, bet tik tol, kol ji neprieina pernelyg arti. Taip atsitikus, reikia greitai uždengti veidrodį ir užpūsti žvakes, uždegti šviesą:

Reikia prie lango atsisėsti, tamsoje užsidegti 2 raudonas žvakes, užsidėti ant savęs baltą paklodę ir 3 kartus pasakyti: „Pikų dama, ateik!“ Gali pradėti smaugti, tai reikia uždegti šviesą VDU ER 958/2.

Nupaišai laiptus ant veidrodžio, – bet reikia, kad tamsu būtų, – ir matai, kaip jie (nykštukai) lipa jais. Paskui šviesą įjungti, ir jie dingsta. Bet veidrodis apšviestas (žvake), ir tikrai matyt, kaip jie lipa VDU ER 953/65.

A. Toporkovo pastebėjimuose apie merginų meilės burtus, kaip ir tradiciniuose lietuvių Kūčių burtuose su veidrodžiu, randame tiesioginių dvaselių kvietimų atitikmenų: pasidarius per daug pavojingai situacijai, ritualas nutraukiamas kuo nors uždengiant veidrodį (Toporkov 1998: 22). Pasak A. Toporkovo, nuo ilgo įtempto žiūrėjimo į veidrodį išties gali atsirasti vizualinių haliucinacijų (ten pat: 20), be to, laukimas ir įtampa padeda vaikams pamatyti tai, ko visai nėra. Tokiu būdu atsiranda šios magijos praktikos tikrumą patvirtinančių istorijų, kurios labai išpopuliarina dvaselių kvietimus.

Trečiasis iškvietimo būdas – dvaselių viliojimas maistu. Šių maginių veiksmy būtiną sąlyga – privalomas koks nors maisto produktas (dažniausiai saldainis ar sausainis), kuriuo vaikai bando prisivilioti kviečiamą dvaselę. Pats maisto pateikimo būdas gali būti labai įvairus.

Kvietė bilduką: iš degtukų išdėliojo namelį, viduje įdėjo saldainį ir 13 kartų pasakė: „Bilduk, ar tu čia?“ Truputį matė, kaip pradėjo valgyt, bet pabėgo, draugė liko. Sakė, kad keikėsi, paskui [ir draugė] pabėgo VDU ER 958/2.

Viliojimas / atlyginimas maistu žinomas ir lietuvių saktmėse apie aitvarus ir kaukus. Kaip teigia Norbertas Vėlius, apie aitvaro maitinimą užsimenama daugelyje

Antrasis iškvietimo būdas – iškvietimai su veidrodžiu. Pasak pateiktųjų, šiam ritualui visada reikalinga tamsa, deganti žvakė ir veidrodis, kartais veidrodį gali atstoti ir langas. Į veidrodį ar langą yra sutelkiamas visas ritualą atliekančio vaiko dėmesys, nes kaip tik čia pasirodo kviečiama dvasia ar jos palikti pėdsakai. Uždegamos kelios žvakės (paprastai dvi raudonos),

sakmių, tuo tarpu kaukai maitinami rečiau. Mėgstamiausias aitvaro valgis – kiaušieninė, košė ir „kleckai“, o kaukus reikia penėti „sviestu ir gerais valgiais“ (Vėlius 1977: 157–185).

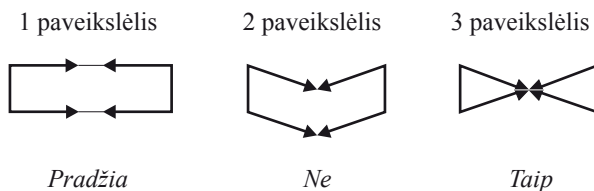
Skirtingai nei sakmėse apie aitvarus ir kaukus, kur yra nurodomas aiškus dvaselių maitinimo tikslas, dvaselių kvietimo metu pastebimas išskirtinis vaikiškumo bruožas: gebama skrupulingai išvardyti visas mitinio pasaulio esybių iškvietimo taisykles, bet ką su iškviestaisiais veikti – neaišku (Skabeikytė 1998: 15).

Ketvirtasis iškvietimo būdas – mažasis spiritizmas. Ritualinio veiksmo eiga šis būdas artimas spiritizmo seansams, tačiau dėl kviečiamų personažų išskirtinumo ir supaprastinto ritualinio veiksmo, kai ritualas atliekamas bet kuriuo paros metu, nereikalingas specialus pasirengimas ir paprastai užduodami tik keli klausimai, jis artimesnis dvaselių kvietimams. Šį bendravimo su dvaselėmis būdą priskirti dvaselių kvietimams paskatino tai, kad patys apklausti moksleiviai jį priskyre šiai magijos praktikai. Tačiau taip pat sėkmingai juos būtų galima priskirti ir spiritizmui. Mažąjį spiritizmo metu, kaip ir tradicinio spiritizmo seansuose, naudojami kryptingai judantys daiktai (šaukštai, pieštukai ar flomasteriai), suteikiantys galimybę atsakyti „Taip“ arba „Ne“. Tyrimo metu užfiksuoti tik du šio kvietimo būdo variantai. Pirmasis – tai būrimai su šaukštais, antrasis – naminukų ar bildukų kvietimai su flomasteriais.

Velnią [šaukė labai seniai – D. K.]. *Pasiimi 2 baltas žvakes, 2 šaukštus, lėkštę ir baltas servetėles. Paimdavo šaukštus uždėdavo prie žvakių liepsnos ir paskui pabelsdavo į žvakes, į lėkštę abu kartus. Ir laikai laisvai prieš save šaukštus, po to apvynioji servetėle [kad nebūtų karšta laikyti – D. K.], laikai ir klausiu klausimo; [jei kyla] į viršų – taip, į apačią – ne (patys kilnojasi) VDU ER 958/2.*

Dvaselių kvietimai su flomasteriais yra priskiriami porinio dvaselių kvietimo būdai. Tokiame rituale būtinai turi dalyvauti du asmenys, tačiau vadovauja ir visus pagrindinius veiksmus atlieka vienas vaikas. Antrasis tik laiko flomasterius. Gal todėl šis dvaselių kvietimas nepasižymi veiksmo išskirtinumu, o skiriasi tiktai tuo, kad naudojamos priemonės reikalauja padėjėjo, kuriam suteikiamas dalyvio statusas.

Su flomasteriais kvietėm naminuką. Pasiimi šešis flomasterius, taip sudedi ir žiūri, ar rodyklė, ar kaspinėlis gaunasi. Po vieną flomasterį galuose ir po du šonuose. Laiko dviese:

Bet kada galima daryti. Klausimą užduodi, ir jeigu taip, tai, man atrodo, kaspiniukas pasidaro, jeigu ne – tai rodyklė. Visokių klausimų klausinėjam.

Kviečiame kokio nors žmogaus bilduką, naminuką. Paimi tuos flomasterius ir sakai: „Kviečiame Aušrinės naminuką.“ Aš iš mokyklos sužinojau. Kai paprašai – pasitraukia. Sakai: „Ar gali išeiti?“ Jeigu pasako „taip“ – išėjo. Mokykloje darėme, ketvirtoje klasėje. Draugė pasakė VDU ER 954/16.

K o n t a k t a s. Pasak moksleivių, ritualo dalyviai iškvieštą dvaselę gali išgirsti, pamatyti ar kitaip pajusti jos atėjimą. Jeigu dvaselė yra pamatoma, tai ji „pasirodo“ arba „palieka“ tam tikrus matomus pėdsakus. Vaikų nuomone, dvaselė gali pasireikšti ir per įvairius garsus (bildesį, šnabždesį, švilpimą, girgždėjimą), tačiau dažniausiai tie garsai išgaudina ritualo dalyvius ir jie nutraukia seansą. Kontakto metu gali ir nebūti aiškių išorinių dvaselės atėjimo požymių, tačiau, kaip nurodė moksleiviai, ją galima pajusti ir per vidinius pojūčius (pvz., per kūną pereina šiurpulys, šalčio ar karščio banga, juntami įvairūs virpesiai). Nuo to, koku būdu dvaselę pajunta ritualo dalyviai, priklauso jų elgesys kontakto metu. Jeigu dvaselė aiškiai parodo savo „atėjimą“, tada jos klausinėjama ar prašoma išpildyti konkretų norą, o jeigu jos „atėjimas“ aiškiai neišreikštas, pasitenkinama atidžiu aplinkos stebėjimu.

R i t u a l o p a b a i g a. Remiantis moksleivių pasakojimais, galima išskirti du pagrindinius ritualo baigimo būdus: *planuotą užbaigimą*, kuris numatytas dvaselių kvietimų „instrukcijose“¹⁰, ir *neplanuotą užbaigimą*, sukeltą nepakeliamos nervinės įtampos. Planuotas ritualo užbaigimas gali būti savaiminis, pasibaigus ritualui, arba dirbtinis, tam tikrais veiksmais raginant dvaselę išeiti (jos prašant, kad išeitų, uždengiant veidrodį, užpučiant žvakes, uždegant šviesą ir t. t.). Neplanuotas ritualo nutraukimas išsiskiria tuo, kad moksleiviai jį baigia (uždega šviesą ir palieka ritualo vietą) nesulaukę siekiamų rezultatų, dažnai vos tik pajutę pirmus dvaselės „atėjimo“ požymius.

Ritualo laikas ir vieta

Ritualo laikas ir vieta dažniausiai priklauso nuo dvaselių kvietimų būdo. Vieni jų, mokinių teigimu, atliekami vidury dienos, tiesiog klasėje ar kieme. Kitiems kaip privaloma aplinkybė respondentų nurodomas pabrėžtinai vėlus paros laikas. Dvylikta valanda nakties šiems būrimams laikoma tinkamiausiu laiku, tačiau dažniausiai moksleiviai nesulaukia tokio vėlaus meto ir ritualas atliekamas dieną (tamsioje mažoje patalpoje) arba sutemus. Kaip tinkamiausia vieta šiems maginiams veiksams atlikti nurodoma vonia, sandėliukas, spinta ar lova (palindus po antklode).

Be vietos ir laiko, kaip būtina sąlyga maginio veiksmo sėkmei užtikrinti kartais nurodoma atitinkama apranga ir kad būtinai reikia būti vienam.

Norint iškviešti nykštukus, reikia apsirengti vienos spalvos drabužiai nuo galvos iki kojų – ir viršutinius, ir apatinius drabužius, kojines, batus. Visa tai reikia daryti naktį, geriausia, kai nieko nėra namuose. Reikia užsidaryti spintoje ir kartoti: „Nykštuk, pasirodyk“, prieš tai pasakant, kokios spalvos. Pvz., jeigu tu apsirengusi raudonai, tai ir reikia šaukti: „Raudonas nykštuk, pasirodyk!“ Pasirodžius nykštukui, galima visko apie save klausinėti. Bet kartu ir pasirodantis tos spalvos nykštukas turi savas reikšmes VDU ER 95/10.

---

¹⁰ Be asmeniškai išgyventų istorijų, kurios laikomos pačiomis patikimiausiomis, moksleivių bendruomenėse sklendo draugų ir artimųjų pasakojimai, kurie dažniausiai turi kur kas baisesnes pasekmes nei pačių patirti įvykiai. Tokias istorijas rusų etnologas A. Toporkovas vadina „mitologizuotais pasakojimais“. Jie ne tik nurodo, kaip atlikti veiksmą, bet ir sukuria baimės ir neišvengiamų blogų pasekmių laukimo atmosferą (Топорков 1998: 23–24).

Išvados

1. Dvaselių kvietimai, nors atsiradę tik XX a. septintajame–aštuntajame dešimtmetyje, yra glaudžiai susiję su tradicinėmis lietuvių magijos formomis. XX a. antroje pusėje pasikeitus vaikų aplinkai, gyvenimo būdui, keitėsi ir jų praktikuojamos magijos formos, tačiau išliko poreikis išbandyti nepatirtus ir nesuprantamus reiškinius. Vienoms magijos praktikoms išnykus, savo amžiaus grupei būdingiems poreikiams tenkinti vaikai susikūrė kitas. XX a. antroje pusėje dvaselių kvietimai plačiai išplito Lietuvos moksleivių subkultūroje.

2. Dvaselių kvietimai vaikams yra pirmieji bandymai tiesiogiai susipažinti su magijos reiškiniu. Tokiu būdu vaikai, savaip įprasmindami iš aplinkos gaunamą informaciją (ritualo metu), išbando savo galimybių ribas ir taip išgyvena baimes ir abejones; tai padeda jiems formotis kaip asmenybei, gebančiai nepalūžti ir rasti išeitį iš sudėtingos ir baimę keliančios situacijos.

3. Dvaselių kvietimai, kaip ir kitos magijos praktikos, yra reikšmingas vaikų socializacijos veiksnys. Ritualų metu vyksta vaidmenų pasiskirstymas, formuojami tarpusavio bendravimo įgūdžiai, ugdomas pasitikėjimas savo jėgomis. Pagrindinė dvaselių kvietimų priežastis – moksleivių subkultūrai būdingas pasaulio pažinimo poreikis, kuris neturi apibrėžtos krypties ir skatina domėtis maginėmis praktikomis. Šių magijos praktikų metu mokinys susiduria su jam dar svetimais iracionaliais reiškiniais ir taip prisiliečia prie *kito* pasaulio.

4. Dvaselių kvietimai smarkiai veikia dar nesusiformavusį vaiko, paauglio ir jaunuolio pasaulėvaizdį ir gali turėti didelės įtakos jo psichikai. Šių magijos formų praktikavimas yra vienas iš pavojingiausių moksleivių subkultūroje naudojamų magijos pavidalų. Jis bręstančios asmenybės pasaulėžiūrai atveria svetimą ir nesuprantamą erdvę, kurioje vaikas, dažnai dar neturintis griežtų pažiūrų, pasimeta ir pradeda blaškytis. Dvaselių kvietimai sukelia didelę psichologinę įtampą, kurią vaikams kartais sunku be neigiamų pasekmių įveikti. Po magijos seanso vaikas ima bijoti tamsos, jam sutrinka miegas, jis pradeda matyti nerealius vaizdus ir girdėti garsus.

Toliau pateikiame straipsnio autorės 2004 m. užrašytų dvaselių kvietimų tekstus¹¹.

1. Bilduko šaukti nenorėčiau, nes draugė sakė, kad galima išsikviesti blogą bilduką, ir jis laužo baldus naktį ir gali [daug] bloga padaryti. Žinau, kaip raganą iškviest. [Pasakė 13 m. draugė.] [Reikia] nupaišyti 13 laiptelių ant veidrodžio (bet reikia būti vienam) ir per 1 s[ekundę] reikia sugalvoti norą, nes kitaip gali pasmaugti. Aš tai nedariau, nes baisu.

7 m. mokinė. VDU ER 956/69.

---

¹¹ Jie tvarkyti minimaliai: ištaisytos rašybos klaidos, koreguota skyryba, kai kur – sakinių ribos.

2. Aš anksčiau netikėjau. Nepagalvojau. Mano draugė buvo paskolinusi tokią knygą burtų, ten yra baltoji ir juodoji magija. Aš žiūrėjau būrimus, o jinai – magiją. Aš suradau būrimus, ir mes išbandėm (kitų neišbandėm, nes neturėjom daiktų). Burtų knygoje yra viskas parašyta, ko reikia, kada geriausiai ir kaip daryti. Dabar tai pradėjau labiau tikėti. Įdomu kviesti dvasias. Mes su draugėmis kviečiame specialią dvasią, bet mes niekam negalim sakyti, kokią. Kai atskrenda, atsidaro langai ir durys, mes labai išsigąstam, bet paskui suprantam, kad čia mūsų dvasia. Kai šiurpas eina, tai mes žinom, kad čia mūsų dvasia. Mes klausinėjam: „Kam mes patinkam?“, „Kas bus ateityje?“ Bet ateities nesako.

Aš atvažiavau pas draugę, ir mes ten buriamės Rusijoje.

Reikia būtinai dviese, 12 valandą nakties, kai apvalus mėnulis (čia nelabai sąmonė). Reikia atsisėsti dviem mergaitėm nuogom ant kelių viena prieš kitą ir šaukti angelą. Turi būti tamsu, atidaryti langai ir nebūti gyvūnų. Turi būti dvi mergaitės arba du berniukai. Ir sakyti: „Angelėli angelėli, atsakyk į mano klausimus.“ Kai darėm, labai bijojom. Ir pamatėm tarp mūsų švieselę. Mes išsigandom, ir aš su koja atidariau duris. Ir įleidom žiurkytę, ir švieselė išnyko. Iš to nusprendėm, kad ten buvo angelas.

Lietuvoje pas draugę buvome išsikvietę naminuką. Pradėjo trankytis durys, langai atsidarė. Abi vienu metu su drauge, sudėjusios delnus, pasakėm daug kartų: „Naminuk, išeik!“ Viskas sustojo, ir išgirdom, kaip kažkas nubėgo. Po burtų šiek tiek naktį būna baisu užmigti. Labai bijom, bet bandom nugalėti baimę. Norim pamatyti viską, ko nepamatysim nebandydamos.

Pikų dama ieško 13-tos aukos. Jeigu jinai suras 13-tą auką, jinai atgis. Yra vienas būrimas, kad sužinoti, ar ateis, ar ne. Sakant „убьют, удушет, всё хорошо, не придёт, не увидет, придёт“ (užmuš, pasmaugs, viskas gerai, neateis, nepamatys, ateis), eiti nuo to piršto, kurį atlenkus skauda (eiti tiptopais), iki alkūnės sulenkimo. Kai blogai baigiasi – tau kažkas atsitiks. Man buvo „удушет“, ir aš nukritau, draugei „убьют“ – ji stipriai susižeidė koją. Vyresniems geriau nebandyti, nes [gali] labiau susižeisti.

Pikų damos ženklas: reikia brėžti liniją, o draugas suka lapą, kai sustoји, tai reiškia, kad toje vietoje yra Pikų dama.

10 m. mokinė, nuo 2002 m. gyvenanti Maskvoje. VDU ER 956/25.

3. Užgesini šviesas, kad visur būtų tamsu, namie [būni] tu vienas. Atsistoји prieš veidrodį ir tris kartus sakai: „Pikų dama, pasirodyk.“ Kai atsiras trečias taškas ant veidrodžio, per tris sekundes turi pasakyti tris norus. Jei nespėsi, ji pradės tave smaugti. Jei nori išsigelbėti, uždegi šviesą, ir Pikų dama išnyks, bet žaizdos liks.

9 m. mokinys. VDU ER 956/37.

4. Bilduką kvietėm. Aš jį kviečiau su sese. Mes gėrėm arbata, ir kažkas pradėjo tūksenti, ir po to kažką pamatėm. Aš tai dariau 6 m[etų].

7 m. mokinė. VDU ER 956/67.

5. Aš esu iškvietai gerąją fėją ir nykštuką. Užsidegiau žvakę ir sakiau tokius žodžius: „Jiela biela tik tik sula sula.“ Buvau ketverių ar šešerių metų.

7 m. mokinė. VDU ER 956/76.

6. [Kvietė bilduką.] Padėjau medaus ir išjungiau šviesą. Žinau, kad bildukas mėgsta vaikus.

8 m. mokinė. VDU ER 956/67.

7. Teko kviesti dundulį. [Reikia] tyliai medituoti. Kviečiau vidurnaktį su veidrodžiu. Su pussesere ir pusbroliu. Norėjau. Reikia nupiešt laiptus ir žvakę, ir patį dundulį. Tai buvo labai baisu. [Jis] gali apversti viską aukštyr kojom. Reikia nutrinti viską, kitaip jis grįš. [Darėm] namely ant ratų.

8 m. mokinė. VDU ER 956/50.

8. Penkerių metų bandžiau, ir išėjo. Vidury nakties Alisą kviečiau. Namie paslapčia su veidrodžiu dariau. Sakiau savo kvietimo burtažodį [jo neatsimena]. Nes buvo įdomu, iš kur jinai atkeliauja. Norėjau, kad norą išpildytų. [Jei nori baigti], reikia atgal burtažodį sakyti. Buvo baisu, nepavykti gali burtai ir nelaimė atsitikti. Tėvai nesužinojo ir nesužinos. Blogas [dvasias] kviesti blogai, geras yra gerai.

9 m. mokinė. VDU ER 956/51.

9. Pas mano kaimynus buvo pasilikęs angelas. Aš kviečiau su senovine knyga. [Iš jos sužinojo, ką reikia daryti.] Reikia 2 veidrodžių, dirbtinių dilgėlių lapų, aliejaus, baltų popieriaus lapų, įpilti šalto vandens, sumaišyti ir sakyti „dunduk“ 6 kartus. Visi namai pradėjo dundėti, ir supratau, kad atėjo dundukas. Aš buvau 8 metų, man buvo įdomu, ką jis sugeba. Buvo labai linksma, bet paskui jis pradėjo mane gąsdinti. Norėjau išpilti virala, bet viralo nebuvo. Supratau, kad jeigu pasakysiu „eik šalin“, [jis išeis]. Atkišau dunduliui vėžį piramidėje [talismaną] ir jį išvariau. Jis gali pasmaugti. Tėvams nepasakojau, nenoriu, kad jie sužinotų apie žynės [respondentės] paslaptį.

9 m. mokinė. VDU ER 956/53.

10. Aštuonių metų šaukiau. Reikia pieštukus sudėt vienodus vieną ant kito ir sakyti 3 kartus: „Šviesos valdove, ateik!“ Jeigu pieštukai susiglaudžia – bus geras gyvenimas, jei išsiskečia – blogas gyvenimas, jeigu eina susiglaudę vienas per kitą – reikia mesti. Mums atrodė, kad mus kažkas seka. Tėvai nieko nežinojo.

9 m. mokinė. VDU ER 956/54.

11. Kviečiau du kartus Pikų damą – patiko. Būriausi dešimties metų. Sužinojau iš klasiokės Ingos. Geriausiai tinka vidurnaktis, bet būriausi mokykloje [diena]. Reikia 3 kartus pasakyti: „Pikų dama, pasirodyk!“ Jei per 3 sekundes nepasakai savo norų, ji tave pasmaugia. Aš pabėgdavau.

10 m. mokinys. VDU ER 956/36.

12. Man patinka kvieti. [Dvaseles] kviečiu nuo aštuonerių metų. Draugės pasakė, [kaip kviesti]. Kviečiau vakare namuose nykštuką 5–10 kartų, bilduką 2 kartus, Pikų damą 6–8 kartus, velnią – neatsimenu. Klausinėju, kada bus pasaulio pabaiga. Pabaigoje užgesini žvakę ir 13 kartų pasakai: „Išsik.“ Ir išeidavo. Jie gali pasilikti namuose. Pasiliko pas draugę. Po lova buvo ir trunkydavo į lovą, ir palikdavo ant spintelės kaulus. Mano tėvai sužinojo vėliau ir liepė nedaryti daugiau. Tikybos mokytoja pasakojo, kad viena mergaitė tikėjo burtais ir magija, ir ją apšėdo velnias. Jinai bažnyčioje spjovė į Kristų ir pradėjo kalbėti vyrišku balsu.

10 m. mokinys. VDU ER 958/2.

13. Kviečiau Kriugerį, bilduką. 11 metų kviečiau apie 7 kartus. [Kaip kviesti], man papasakojo draugai. Buvo įdomu. Kvietėme mokykloje lauke.

Kad išsikviesti Kriugerį, reikia sakyti: „Blondine grandine“, ir taip 7 kartus apsisukt aplink save.

Kad išsikviest bilduką, reikia sakyti visiems susikibus: „Gerasis bilduk, ateik!“ – ir taip septynis sykius. Pabaigoje reikėjo bilduko klausti: „Ar tu jau išėjai?“ Jei jis išėjo, tik tada galima išeiti, o jei tu išėsi anksčiau, tai bildukas neišeis. Mes jo klausėme. Kad jų išvengtum, reikia įsitikinti, kad ji (dvasia) išėjo, bet viskas baigėsi kol kas gerai.

Tėvai trupučiuką žinojo, bet sakė, kad tai – nesąmonės.

12 m. mokinė. VDU ER 957/6.

14. Reikia paimti Pikų damos kortą ir 10 kartų užsimerkus tamsoj sakyti: „Ateik, Pikų dama, ateik!“ O kai atsimerki, turi pamatyti. 12–13 m[etų] dariau.

15 m. mokinė. VDU ER 955/106.

15. 12 metų aš šaukiau labai daug kartų. Įdomu buvo, ką jos moka daryti. Namuose negalima kviesti dvasių. Kvietėme lauke, įėjime. Kvietėme Zelionkę, senelius, gyvūnėlius.

Reikia paimti 6 rašiklius bukais galais. 2 žmonės kviečia dvasią, ir kiekvienas turi po 3 rašiklius, sudėtus taip: $\uparrow \downarrow$. Klausinėjo abu. Tinka bet koks laikas.

Iškvieti Zelionkę taip. „Zelionke Zelionke, ar tu čia?“ – 3 kartus [sakyti]. Norint, kad išeitų, mes visada sakydavome: „Atsiprašom už sutrukdyimą.“ Mes visada galvodavom, kad ji pasišalino.

12 m. mokinė. VDU ER 957/46.

ŠALTINIAI

- KLPTK – Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, t. 1: *Pasakos apie gyvūnus. Pasakėčios. Stebuklinės pasakos*, Vilnius, 1999; Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, t. 3: *Etiologinės sakmės. Mitologinės sakmės. Padavimai. Legendos*, Vilnius, 2002.
- VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros rankraštynas

LITERATŪRA

- Giedraitis Liudvikas 1993. Katė ant tako, *Liaudies kultūra*, Nr. 1, p. 48–49.
- Karalienė Virginija 1997. Ragana lietuvių kalbos pamokose, kn.: *Ragana lietuvių kultūroje*: Mokslinės konferencijos medžiaga, Šiauliai, p. 50–53.
- Kazlauskienė Gražina 1996. Juodoji ranka, arba Šiurpės, *Šiaurės Atėnai*, Nr. 44 (338), p. 7.
- Korskaitė Ingrida 2004. Nykštuko įvaizdis lietuvių vaikų knygų iliustracijose, *Knygotyra*, Nr. 42, prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/knygot/42/straipsni...>>
- Krikščiūnas Povilas 2004. Interneto folkloras: rūšis ar sklaidos būdas? *Tautosakos darbai*, t. XX (XXVII), p. 21–31.
- Kuberski Jürgen 1996. Magija, *Prizmė*, Nr. 1, prieiga per internetą: <http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=312&Itemid=92>
- Sauka Leonardas 2002. Iš naujoviškos tautosakos: Laimės laiškas. Santrumpų sąmojis, *Tautosakos darbai*, [t.] XVI (XXIII), p. 258–266.
- Skabeikytė Gražina 1998. Kodėl dramblio akys raudonos?: (Dabartinio vaikų folkloro ypatumai), *Rubinaitis: Žurnalas apie vaikų knygas*, Nr. 1 (8), p. 13–16.
- Vėlius Norbertas 1977. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, Vilnius.
- Белоусов А. Ф. 1998. От составителя, kn.: *Русский школьный фольклор: От «вызываний» Пиковой дамы до семейных рассказов*, Москва, p. 5–16.
- Дандес Алан 2003. Кровавая Мери в зеркале: ритуал и половое созревание (1998), kn.: *Фольклор: семиотика и / или психоанализ*, Москва, p. 231–234.
- Толстая С. М. 2002. Демонические персонажи нижней мифологии, kn.: *Славянская мифология: Энциклопедический словарь*, Москва, p. 5.
- Топорков А. Л. 1998. Пиковая дама в детском фольклоре, kn.: *Русский школьный фольклор: От «вызываний» Пиковой дамы до семейных рассказов*, Москва, p. 15–36.
- Чередникова М. П. 2002. «Голос детства из дальней дали...»: (Игра, магия, миф в детской культуре), Москва.

THE FIRST MAGIC PRACTICE IN THE SCHOOLCHILDREN LIVES: INVOKING THE SPIRITS

DOVILĖ KULAKAUSKIENĖ

Summary

The form of the children and teenagers magic practice, i.e. invocations of spirits, not yet investigated in Lithuania, is presented in this article. This practice is analyzed on the basis of the fieldwork materials collected by the author and by the students of Ethnology and Folklore Department of the Vytautas Magnus University. The long-term consistent investigations enabled the researcher to establish the general situation of the children magic, formed in Lithuania in the middle of the 20th – beginning of the 21st century, as well as its impact on the worldviews of the immature personality. The invocations of spirits are the first direct attempts of children to undertake magic activities, based on their need for self-probation, realization of fear and transcendental experiences. The invocations of spirits, although appearing only in 1960s and 1970s, are closely related to the traditional forms of Lithuanian folk magic.

These magical practices are based on synthesis of beliefs in household spirits, the Christmas Eve magic with mirrors performed mostly by young girls, and the scary stories.

The invocations of spirits, being immensely popular in the subculture of the Lithuanian schoolchildren, are characterized by dynamic change and hence the high variety of forms and ways of performance. The main way of disseminating these practices is horizontal transmission from one kid to another. The narratives about this magic practice and instructions on how the ritual has to be performed belong to the bulk of information transmitted exclusively by the children themselves.

The invocations of spirits greatly affect the still unformed worldviews of a child, teenager or a young person and can make a grave impact on his / her mind. Such magic practices open up an alien and incomprehensible space in front of a young and immature personality, who still does not have his / her established views and cannot cope with such an experience. Among the possible outcomes of the magic séance, the fear of darkness, insomnia, surreal visions and sounds could be named.

Gauta 2008-05-26